

ТМ	Г. XXXII	Бр. 1	Стр. 181 - 187	Ниш	јануар - март	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	---------------	-------

UDK 371(=214.58)(497.11)

Прегледни чланак

Примљено: 29.10.2007.

Ибрахим Османи

Нарајан

Прешево

ПУТЕВИ ИЗЛАСКА ИЗ ТАМЕ: НЕ/МОГУЋНОСТ ШКОЛОВАЊА РОМСКЕ ДЕЦЕ

Резиме

У тексту се на прегледан начин разматрају основни узроци неуспеха школског система у раду с ромском децом. Аутор истиче значај образовања за напредак ромске националне мањине и предлаже низ конкретних мера за његово побољшање.

Кључне речи: Роми, Србија, образовање Рома, ромски језик, школски систем

*"Најреднији од свих капитала
јесте онај инвестиран у човека."*

Алфред Маршал

Већ је постала опште место чињеница која сведочи о томе да су Роми, та етничка група са јединственим положајем етно-класе у савременој екумени, где год живели, маргинализовани до прага издржљивости, социјално, културно и политички скрајнути, изложени дискриминацији и ксенофобији, сегрегацији и расизму. Свугде и свагда жигосани, нерадо примани и малтретирани, протеривани и истребљивани, малтене до геноцидних сразмера – вели на једном месту наш познати ромолог Драгољуб Б. Ђорђевић.

Из свега овога произилази да се Роми налазе у великом сиромаштву и беди. Сиромаштво излаже Роме великом ризику од социјалног искључења. Ово нарочито важи за ромску децу, јер оскудица утиче на њихову тренутну ситуацију и развој, а отуд и на њихове шансе у будућности. Када се говори о социјалној искључености, он-

да се сматра, да су социјално искључена она деца, у односу на другу децу, ако су изложена већем ризику боравка у неодговарајућој средини у којој нису заштићена од насиља, злостављања и експлоатације или ако нису у стању да приступе основним социјалним службама и добрима на начин који је примерен њиховом потпуном друштвеном ангажовању у будућности.

Понекада, тежак живот у породици, деца доживљавају и од саме породице, а чиниоци који до тога доводе су многобројни. Није редак случај да у томе има удела и локална заједница и разне организације, нарочито школе и наставно особље.

Познато је да ромска деца немају добар почетак у животу, који је изузетно значајан за физички, интелектуални и емоционални развој сваког појединца. Екстремно сиромаштво, оскудица, неухрањеност, слабо здравље, неадекватна родитељска нега доводе до многих потешкоћа у животу; ипак најдубље погађају детињство.

Један од значајних фактора за национални напредак као полазна основица јесте образовање. Уложене инвестиције у њега касније се вишеструко враћају друштву, нестају социјални проблеми, који доводе до нетрпељивости у међуљудским односима. Земља која не улаже у образовање и не даје једнаке услове свима, без обзира на припадност; она не може рачунати на економски развој, просперитет и заједнички мултиетнички живот.

У многим земљама дошло се до сазнања, да је образовање значајан фактор економског и друштвеног прогреса које не треба да буде само ствар појединаца или националне заједнице већ друштва у целини. Такође је и код људи дошло до вишеструких психолошких мотивација.

Школовање се свуда у свету сматра "главном полугом друштвене покретљивости". Образовани људи имају основно за живот, нису на терет ни себи ни заједници.

Међутим, ромска национална заједница није могла наћи начина да пронађе свој пут ка прогресу. Сем тога, и друштво својим реформама дуго времена врши разне експерименте који не дају никакве резултате, јер се раде без договора са ромском националном заједницом, већ проналазе неке пионе међу Ромима, који нису директно везани за наставни процес. И они служе као инструмент неромима за реализацију њихових пројеката који доводе Роме до потпуне асимилације и губљења свог националног идентитета.

Проблем социјалних неједнакости јесте основни проблем који се појављује и у образовању. Од најстаријих времена до данас, друштвена једнакост, односно социјална правда била је и остала борбени поклич нижих слојева друштва. По обиму, структури и интензитету друштвених неједнакости мерила се и мери стабилност једног друштва. Различите стартне могућности људи, нарочито деце и омладине, у области стицања образовања и развијања способности, јесу

битна препоставка за заузимање одговарајућег места у друштву. Битна препоставка једнаког старта у животу сваког човека је остваривање права на рад. Немогућност остваривања овог права, доводи до друштвене неједнакости (нерешено стамбено питање, немогућност школовања, социјално и здравствено осигурање, и друга пратећа питања).

Један од услова за брже запошљавање је предходно стицање одређене квалификације, односно, оспособљавање за неко занимање. И обратно, остваривање права на образовање повезано је са одговарајућим материјалним могућностима чији је основни извор у раду. Отклањање разлика у примени и стицању образовања повезано је такође за запошљавање. Незапошљеност највише погађа ромску националну заједницу, која је неквалификована све због свог образовања, а није образована због свог лошег социјално-економског положаја и система образовања у појединим земљама јер се школује на нематерњем језику без познавања наставног језика.

Образовање Рома је један од значајних предуслова и путева њихове еманципације и интеграције као равноправних грађана друштва. Остваривање права на образовање Рома допринеће развоју не само ромске заједнице већ и друштва као целине. Развој образовања Рома унапредитиће општи образовни и културни статус друштва и може повећати његову економску моћ.

"Припадници националних мањина имају право: на изражавање, чување, негованье, развијање и јавно испољавање националне и етничке, културне и верске вероисповести; на школовање на свом језику у државним установама." (Закон о националним мањинама, Члан 52) *"Дозвољено је привремено увођење посебних мера које су неопходне за остварење равноправности, потребне заштите и напруга за лица или групе лица које се налазе у неједнаком положају, да би им се омогућило пуно уживање људских и мањинских права под једнаким условима."* (Закон о националним мањинама, Члан 3) *"Родитељ, усвојилац, старатељ, односно орган старатељства (у даљем тексту: родитељ) се опредељује на ком ће језику дете стицати предшколско васпитање и образовање."* (Закон о предшколском образовању и васпитању, Члан 4)

Када ромска деца стигну до школског узраста, последице неповољног положаја с којима се срећу од рођења постају још видљивије, па нека деца и не добијају позив за полазак у школу, јер нису ни регистрована у званичној документацији.

Мада се ромска деца суочавају са врло озбиљним проблемима током првих година живота због сиромаштва, социјалне искључености и дискриминације, она одрастају у породици и окружењу заједнице којој припадају, а која им пружа заштиту и помажу им у формирању личности. Међутим, када пођу у школу, та деца се морају суочити са спољним светом. Да ли ће она бити довољно припрем-

љена за школу и да ли ће добити довољну подршку од наставника и школских другова, од локалне средине и да ли ће то за њих бити успешно искуство? У највећем броју случајева – неће. Ромска деца неће се само наћи у потпуно новој и непознатој средини већ ће бити изложена и суровој дискриминацији.

Ромска деца имају права као и сва друга деца националних мањина на своју културу и културни идентитет, али и да буду поносна на себе и на своју породицу. Нажалост, школски системи у Србији и другим државама не прихватају различитости већ се ромска деца упуштају у учењу један за њих непознат језик, пре него ли су научили свој матерњи језик, као да јашу коња, пре него ли су научили да ходају. Различитост се не види као предност, бити другчији, значи бити лошији; ромска деца се са оваквим непријатељским окружењем већ у предшколским одељењима суочавати, јер се формирају одељења од 6 Ромчића плус 18 неромске деце по пројекту REF-а из Будимпеште. Са оваквим начином школовања врло је тешко превазићи сиромаштво и социјалну искљученост.

Ромска деца, која похађају предшколску установу, изложена су додатној дискриминацији, јер у стицању вештина и сигурности морају баратати за њих страним језиком. Питам се који је резултат оваквог школовања. Чињенице показују да је резултат усвајања наставног језика у предшколском одељењу један од битних фактора за наставак школовања. То значи да се ромској деци треба дозволити учење на матерњем језику, да са њима ради наставник који познаје матерњи језик. Најбољи је начин да се формира ромски наставни кадар.

Основним образовањем ромска деца у социјалистичком друштву била су обухваћенија у већем проценту него сада. Мотивација је била код деце и код родитеља већа. Данас се сваким даном интересовање за школовање губи. Ромска деца се врло рано укључују у привређивање, то јест од малих ногу "живот их тера да лажу за тезгом".

Затим, у току школовања настаје велико осипање ромске деце, нарочито после четвртог разреда. Постоји низ фактора, али се треба истаћи фактор наставника и њихов однос према ромској деци, сиромаштво и дискриминација. Најхитније је потребно увести школовање на матерњем језику а предходно стварати наставни кадар, иначе, како се показује, међу Ромима долази до губљење поштовања према ромској култури и традицији, а деца губе поштовање према сопственој породици. Све то води према потпуној асимилацији. Ромима није потребно очување имена без неговања и развијања ромске културе и традиције.

Врло мали број ромске деце завршава основну школу. Вршио сам истраживање у Пчињском округу, где сам установио да се проценат креће од 5 до 10 %.

Годинама образовни систем занемарује ромску мањину, што доводи до сиромаштва и социјалне искључености. Мали број ромске

деце наставља школовање. јер свршени ученици средњих школа а некада и свршени студенти не могу наћи запошљење. Све то води до губљења интересовања за школовањем.

Ако нам је циљ да елиминишемо разлике између ромске и неромске деце у погледу образовних исхода, морамо елиминисати дејство свих оних фактора који ромске ученике стављају у неравноправан положај у процесу стицања знања и вештина и који коче њихов академски развој. Потребно је, дакле, и на нивоу програма, и у погледу кадрова, узети у обзир специфичности ученика ромске националности, пре свега оне које се тичу њиховог предзнања и познавања српског језика, и изнаћи начине да се на ове специфичности одговори. Такође треба имати у виду ниво аспирација ових ученика и њихових породица, те обезбедити да настава у погледу садржаја и метода рада буде стимулативна за ромску децу, али и посебно радити на подизању мотивације за постигнућем код ромских ученика. Коначно, ако квалитетно образовање подразумева могућност да ученици у пуној мери актуализују своје интелектуалне потенцијале, онда им се морају обезбедити програми примерени њиховом интелектуалном нивоу и када је он замагљен slabим предзнањем и мотивацијом ученика. Стога се сва ромска деца која су погрешно класификована и уписана у специјалне школе морају вратити у редовну наставу.

Закључак

Ми не тражимо ништа више од онога што друге националне мањине имају, тражимо да се испоштују ромска национална права и да се над нама не врши дискриминација, почевши од локалне власти до Републике.

1. Активности које треба спровести, треба да буду усмерене на све нивое образовања и школовања (предшколско, основношколско, средњешколско, вишесколско и образовање уз рад).

2. Да се изучава матерњи језик (ромски језик је један од битних фактора очувања идентитета и развоја личности), а такође и наставни језик (језик већинског друштва и народа), као битан услов проходности кроз образовне институције. Ови језици би се учили у корелацији и компарацији у зависности од наставних планова и програма.

3. Треба тежити целовитом програму образовања и васпитања Рома, који би обухватио редовну наставу (пре свега кроз садржај погодних и приступачних, разумљивих уџбеника), допунску и специфичну (компензаторну) наставу.

4. Да се формирају научне институције за језик; на постојећим факултетима отворити катедру са степеновањем и омогућити Ромима стипендирање, стварање кадра за извођење наставе на ромском језику

преко курсева. Такође, запошљавати Роме са завршеним четвртим степеном средњих школа као асистенте у предшколским установама

5. Где постоји могућност запошљавати ромске просветне раднике да раде са ромском децом, јер таквих случајева има у Пчињском округу.

6. Формирати чиста ромска одељења како у предшколским тако и у основношколским установама, због неједнаког предзнања, а такође и због осипања и лакшег реализовања наставе ромског језика, културе историје (обавезни предмет у редовној настави).

7. Где постоји могућности формирати ромска одељења (до четвртог разреда са наставом на матерњем језику).

8. Израдити потребне уџбенике и литературу за нормално извођење наставе ромског језика.

9. Ојачати подршку за школовање ромске деце која би ублажавала негативне последице сиромаштва и отклањала његов утицај на услове школовања (обезбеђивања уџбеника и школског прибора, одеће, обуће и др.).

10. Радити на промени ставова родитеља у погледу школовања своје деце, одржавањем разних предавања и стимулацијом.

11. Развијати повољнији амбијенат у окружењу (школа, локална заједница) који би охрабривао и подржавао напоре ромске деце у правцу образовања и школовања.

12. Радити на развијању разноврсних форми образовања за рад које, осим укључивања у постојеће образовне институције (вечерње школе, курсеви, дошколовање, описмењавање), треба да обухвате и методе и поступке за стицање вештине за обављање појединих послова.

13. Одржавање допунске, додатне и компензаторске наставе где ће реализатори бити сами Роми, а у недостатку кадра, оспособити или имати асистента Рома.

14. Да се врши надзор школовања ромске деце од стране ромског надзорника, који ће бити запошљен у одељењу министарства просвете.

15. Да се врши евиденција школовања ромске деце, њихово кретање у току школске године (успех, неуспех, осипање, награде, похвале, казне, напуштање наставе, разлози напуштања, разговори са ученицима, родитељима, однос наставник–ученик, изостанке и др од стране управе школе), и да се та евиденција сваке године достави Министарству просвете, односно одељењу Министарства.

16. Нарочито да се поклања пажња специјалним школама за ретардирану децу.

17. Да се испита разлог похађања тих школа, јер велики број деце по својим способностима не припадају оваквом типу школе. Поред неадекватности постојећих мерних инструмената за процену, овоме доприноси и недовољна оспособљеност чланова комисија за

категоризацију, јер се тестови врше на српском језику, који је ромској деци непознат или су последице социокултурног застоја.

18. Због специфичности и удаљености школе од места боравка, ромска деца напуштају школу, те ради тога је потребно да се школе налазе близу ромске махале.

19. У Прешеву, а вероватно и другим местима, ромски предшколци похађају наставу по приватним неадекватним просторијама, док деца српске и албанске националне заједнице реализују предшколску наставу у предшколској установи, што је једна врста дискриминације; потребно је да се настава у предшколским установама одвија на матерњем језику или двојезично, а да наставу реализује ромски наставни кадар.

20. Неопходно је потребно, да се ромској деци изгради један кутак, (Дом), где би проводили своје слободно време, едуковали се, где би се организовале разне културне манифестације.

21. Обезбедити за сиромашну ромску децу бесплатно: уџбенике и школски прибор.

22. Обезбедити ужину за школску децу.

23. Обезбедити превоз до школе.

24. Обезбеђивање стипендије за средњошколце и студенте.

25. Запошљавати ромски просветни кадар (рад са ромском децом).

Све почиње од материјалне базе, међутим до тога се долази образовањем јер се долази до стицања неке квалификације за запошљавање; образовање је свему узрок и последица. Ко се није оспособио за сложеније послове, неће га заобићи чишћење улица, стругање дрва, сакупљање секундарних сировина, односно, сви они послови који су предодређени неписменима јер су тешки и мало плаћени. Образовање је један од фактора који утиче и на стицање поштовања и угледа не само појединаца, већ целе једне националне заједнице.

Ibrahim Osmani, Preševo

ROADS TOWARDS LIGHT: IM/POSSIBILITIES OF ROMA CHILDREN EDUCATION

Summary

This text in a plain way considers basic reasons of the failure of the schooling system in the work with the Roma children. The author emphasises the importance of the education for the progress of Roma national minority and suggests several concrete measures for its improvement.

Key Words: Roma, Serbia, Roma Language, Educational System